

LUBLIN

NA TRAKCIE
KRAKOWSKO-WILEŃSKIM

Podróż do przeszłości 1386-1611

PRZEBIEG TRAKTU KRAKÓW - LUBLIN - WILNO W LATACH 1386-1611

Miejscowości o zmienionych nazwach:
Nowe Miasto Korczyn - obecnie Nowy Korczyn
Rachów - obecnie Annopol
Ostrów - obecnie Ostrów Lubelski
Parczów - obecnie Parczew
Brześć Litewski - obecnie Brześć
Kamieniec Litewski - obecnie Kamieniec
Bielsk - obecnie Bielsk Podlaski

więcej informacji:
www.krakow-lublin-wilno.pl

©Wydawca: Lubelski Ośrodek Informacji Turystycznej, na zlecenie Urzędu Miasta Lublin, Lublin 2005

Koncepcja i tekst: **Janusz Kopaczek**

Autor korzystał z dokumentacji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie

Recenzja: **prof. dr hab. Ryszard Szczygiel**

Redakcja: **Stanisław Turski**, Korekta: **Dorota Partyka**

Zdjęcia: **Marek Kopeć (MKo)**, **Marta Kubiszyn (MKu)**, **Piotr Maciuk (PM)**, **Stanisław Turski (ST)**,
Maciej Zbarachewicz (MZ)

Przywilej na jarmarki i umowa wodociągowa - ze zbiorów Archiwum Państwowego w Lublinie,
zdjęcie obrazu Matki Bożej Dobrej Rady - ze zbiorów Kościoła Rektoralnego pw. Ducha Świętego,
zdjęcia medziorytu A. Hogenberga, kaplicy Trójcy Świętej i ekspozycji w Zamku
oraz w Muzeum Historii Miasta Lublina - z Muzeum Lubelskiego,
zdjęcia zespołu synagogałnego - z archiwum Ośrodka Brama Grodzka - Tęcza NN,
pozostałe - Lubelski Ośrodek Informacji Turystycznej.

Opracowanie graficzne wydawnictwa, map i logo traktu: **Grzegorz Jaworski**

TRAKT KRAKÓW - LUBLIN - WILNO

Europejska Droga Kulturowa

Portret konny Władysława Jagiełły
w kaplicy Trójcy Świętej w Lublinie (PM)

40

1386 r. wielki książę litewski Jagiełło wyruszył z Wilna do Krakowa. Gdy przekroczył granicę Polski i przybył do Lublina, rycerstwo zgromadzone na zjeździe wybrało go na kandydata do korony polskiej. Wówczas Jagiełło kontynuował podróż do stolicy Królestwa, złączonego z jego ojczyzną więzami unii. Po chrzcie, na którym otrzymał imię Władysław i ślubie z królową Jadwigą, uzyskał obiecaną koronę. Tak rozpoczęła się niezwykła kariera europejskiego traktu, łączącego stolicę Polski i Litwy.

Począwszy od słynnej wyprawy Jagiełły po koronę, do bezpotomnej śmierci Zygmunta Augusta w 1572 r., drogę z Krakowa do Wilna wielokrotnie przemierzały orszaki Jagiellonów. Dlatego nazywana jest ona **Traktem Królewskim** i **Szlakiem Jagiellońskim**. Był to również często uczęszczany **Szlak Kupiecki**, a także trasa podróży urzędników królewskich, dyplomatów, rycerzy, uczonych, artystów, duchownych itd. Ponieważ uczestniczyli oni w ożywionej wymianie dóbr kultury, trakt ten w pełni zasługuje na miano **Europejskiej Drogi Kulturowej**.

Z chwilą ustanowienia na sejmie w Lublinie w 1569 r. Rzeczypospolitej Obojga Narodów trakt krakowsko-wileński stał się najważniejszą drogą wspólnego państwa. Okres jego prosperity trwał jeszcze do początku XVII w., a upadek zapoczątkowało dopiero przeniesienie stolicy z Krakowa do Warszawy, co ostatecznie nastąpiło w 1611 r. Do naszych czasów pozostały ślady wspaniałej tradycji historycznego traktu, mogącej zainteresować nawet najbardziej wymagających turystów. Zapraszamy więc w podróż do przeszłości, śladami przodków, którzy w latach 1386-1611 przemierzali się z Krakowa do Wilna, bądź w kierunku przeciwnym.

Ważnym punktem etapowym na tej trasie był Lublin, od początku rządów Jagiellonów stolica Ziemi, a od 1474 r. stolica Województwa Lubelskiego. Przedstawiamy Państwu folder ma za zadanie przybliżyć jego ówczesną panoramę kulturową, a także pobliskich osad na trakcie, wchłoniętych później przez rozbudowujące się miasto.

Kościół pw. św. Marcina

*Kościół pw. św. Marcina
w Lublinie - Zemborzycach (MZ)*

Zanim podróżujący z Krakowa do Wilna wkroczyli do Lublina przejeżdżali przez wieś Zemborzycy, stanowiącą własność królewską. Jej przywilej lokacyjny z czasów Kazimierza Wielkiego potwierdził w 1507 r. Zygmunt Stary. W następnym roku król nakazał, aby posłańcy udający się ze stolicy Polski na Litwę jeździli przez Dzierzkowice i Zemborzycy. Do czasów Zygmunta III Wazy usługi komunikacyjne na potrzeby króla świadczyli miejscowi podwodnicy. Znajdowało się tu też kilka karczm, które obsługiwały podróżnych.

Najpóźniej od 1429 r. w Zemborzycach istniała parafia rzymskokatolicka pw. św. Marcina, należąca do archidiaconatu lubelskiego i diecezji krakowskiej. Kościół pierwotnie był drewniany, ale w połowie XVI w. dobudowano do niego murowaną zakrystię. Obecnie zastępuje go kościół neogotycki (ul. Krężnicka 134). Również dzwon z 1539 r., opatrzony herbem Awdaniec, otrzymał imię patrona parafii. Na wyposażeniu świątyni był m.in. kielich z 1560 r., ufundowany przez prepozyta Andrzeja z Opatowa. Przy kościele działała szkoła parafialna.

Dalej na trasie, jadąc z Zemborzyc do Lublina, znajdowała się wieś Sulisławice, która w połowie XVI w. została wchłonięta przez sąsiednie Zemborzycy. Do Lublina trakt wiodł wzdłuż Bystrzycy, trasą zbliżoną do współczesnej drogi: ul. Krężnicka - ul. Janowska - ul. Nadbystrzycka - ul. Narutowicza.

W pobliżu dawnego traktu, począwszy od Zalewu Zemborzycyckiego, przebiega ścieżka pieszo-rowerowa, którą można dotrzeć w okolice centrum oraz do dawnej drogi wylotowej na Wilno.

*Ścieżka pieszo-rowerowa
na odcinku od Zalewu Zemborzycyckiego
do Dworku Grafa (MZ)*

*Dzwon Marcin z 1539 r., umieszczony
w nowej dzwonnicy (MZ)*

LUBLIN

Panorama kulturowa miasta

Na trakcie, który łączył stolice Polski i Litwy liczącym się ośrodkiem był Lublin, o czym świadczą zwoływane tutaj od 1413 r. wspólne zjazdy polsko-litewskie, a następnie sejmy. Dokument sprzedaży wójtostwa, wystawiony przez księcia Władysława Łokietka w 1317 r., przewidywał, że miasto obejmie 100 łanów ziemi uprawnej i nieuprawnej. W granicach Lublina funkcjonowało zarówno miasto w murach, jak i przedmieścia, a w sąsiedztwie znajdował się Zamek Królewski. Ślady dawnej panoramy kulturowej dostrzeżemy ze współczesnych punktów widokowych: Bramy Krakowskiej,

Wieży Trynitarńskiej, placu Po Farze, ulicy Zamkowej, dziedzińca Zamku oraz wzgórza Czwartek.

Cenną pomoc dla zwiedzających stanowi również zabytkowa ikonografia. W kamienicy Lubomelskich przy Rynku 8 zachowała się polichromia z najstarszą panoramą Lublina, datowaną na połowę XVI w. (Galeria Sceny Plastycznej KUL). Natomiast w VI księdze dzieła Geорга Brauna pt. "Civitates orbis terrarum", wydanej w Kolonii w 1618 r., Abraham Hogenberg zamieścił widok miasta z początku XVII w. Duże walory poznawcze ma również obraz "Pożar miasta Lublina w 1719 r.", znajdujący się w kościele Dominikanów. Wiele informacji o dziejach Lublina oferuje Muzeum Historii Miasta Lublina, usytuowane w Bramie Krakowskiej.

Panorama miasta z połowy XVI w. w kamienicy Lubomelskich (ST)

Widok Lublina na początku XVII w. według A Hogenberga

Kościół pw. Świętego Krzyża

Jednym z obiektów prezentowanych na widoku A. Hogenberga jest drewniany kościół pw. Świętego Krzyża, określony w przypisie jako obiekt poza miastem. Według tradycji świątynię ufundował w 1434 r. kupiec gdański Henryk, jako zadośćuczynienie za kradzież relikwii Krzyża Świętego z kościoła Dominikanów. Zgodnie z legendą wykorzystał okazję, że ich nie pilnowano, skradł je i uciekał traktem. W pewnym miejscu konie stanęły jak wryte i nie chciały dalej jechać. Wydarzenie to kupiec odczytał jako znak z nieba, dlatego relikwie zwrócił zakonnikom, a w miejscu, gdzie konie odmówiły posłuszeństwa ufundował kościół.

Kościół pw. Świętego Krzyża według A. Hogenberga

Drewniana świątynia (obecnie murowana Kościół Akademicki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, przy ul. Radziszewskiego) powiązana była w funkcjonalną całość z innymi obiektami, usytuowanymi na granicy miasta. Były to: szubienica miejska (dokumentacja konserwatorska utożsamia ją z budynkiem przy ul. Długosza 4) oraz tzw. Boża Męka, wzmiankowana już w XVI w., czyli krzyż, a następnie kapliczka (przy Ogrodzie Saskim).

Obraz w kościele Dominikanów, nawiązujący do legendy o kupcu Henryku (ST)

Księża opiekujący się kościołem pw. Świętego Krzyża zobowiązani byli do zapewnienia ostatniej posługi skazańcom. Gdy prowadzono ich na szubienicę, na której wykonywano publiczne egzekucje, wspomniana Boża Męka przypominała o potrzebie nawrócenia.

Kościół Akademicki KUL JP II (ST)

Kościół pw. Świętego Krzyża

Jednym z obiektów prezentowanych na widoku A. Hogenberga jest drewniany kościół pw. Świętego Krzyża, określony w przypisie jako obiekt poza miastem. Według tradycji świątynię ufundował w 1434 r. kupiec gdański Henryk, jako zadośćuczynienie za kradzież relikwii Krzyża Świętego z kościoła Dominikanów. Zgodnie z legendą wykorzystał okazję, że ich nie pilnowano, skradł je i uciekał traktem. W pewnym miejscu konie stanęły jak wryte i nie chciały dalej jechać. Wydarzenie to kupiec odczytał jako znak z nieba, dlatego relikwie zwrócił zakonnikom, a w miejscu, gdzie konie odmówiły posłuszeństwa ufundował kościół.

Kościół pw. Świętego Krzyża według A. Hogenberga

Obraz w kościele Dominikanów, nawiązujący do legendy o kupcu Henryku (ST)

Księża opiekujący się kościołem pw. Świętego Krzyża zobowiązani byli do zapewnienia ostatniej posługi skazańcom. Gdy prowadzono ich na szubienicę, na której wykonywano publiczne egzekucje, wspomniana Boża Męka przypominała o potrzebie nawrócenia.

Kościół Akademicki KUL JP II (ST)

Wieża Wodna

*Przekop, rurmus i Wieża Wodna
według A. Hogenberga*

Łukaszowi Czirisce z Nowego Sącza. W 1535 r. wcześniejsze zezwolenie potwierdził Zygmunt Stary.

W XVI w. w Lublinie funkcjonowały więc profesjonalne - jak na owe czasy - wodociągi. Wodę pobierano ze stawu we Wrotkowie i sprowadzano ją w pobliże klasztoru brygidzkiego. Następnie rurmus, usytuowany w dolinie Bystrzycy, pompował ją na wzniesienie do Wieży Wodnej, stojącej na tyłach klasztoru (jest widoczna od ul. Dolnej Panny Marii). Dopiero podniesienie wody na wyższy poziom umożliwiało doprowadzenie jej rurami do miasta w murach, klasztorów i browarów.

Na potrzeby mieszkańców urządzono m.in. zbiorcze punkty czerpania wody, zwane rząpami. Obecnie zabytki wodociągowe prezentowane są w Stacji Centralnej Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji (przy al. Piłsudskiego 15) oraz w Muzeum Historii Miasta Lublina.

*Wieża Wodna w linii murów obronnych
klasztoru pobrygidzkiego (ST)*

*Rura wodociągowa eksponowana
w Stacji Centralnej MPWiK (MZ)*

LUBLIN - PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

Wieża Wodna

Przekopa, rurmus i Wieża Wodna według A. Hogenberga

Wzdłuż Bystrzycy, równoległe do traktu, od którego wzięło nazwę Przedmieście Krakowskie, biegły rury oraz kanał, wchodzące w skład wodociągów miejskich. Pierwsze urządzenia wodociągowe pojawiły się w Lublinie już przed połową XV w., natomiast w 1471 r. Kazimierz Jagiellończyk wydał przywilej na sprowadzanie wody z Bystrzycy do miasta w murach. Umowa zawarta przez władze miasta i mieszczan w 1506 r. świadczy, iż wykonanie wodociągu powierzono ostatecznie rurmistrzowi Janowi i jego pomocnikowi

Lukaszowi Czirisce z Nowego Sącza. W 1535 r. wcześniejsze zezwolenie potwierdził Zygmunt Stary.

W XVI w. w Lublinie funkcjonowały więc profesjonalne - jak na owe czasy - wodociągi. Wodę pobierano ze stawu we Wrotkowie i sprowadzano ją w pobliże klasztoru brygidzkiego. Następnie rurmus, usytuowany w dolinie Bystrzycy, pompował ją na wzniesienie do Wieży Wodnej, stojącej na tyłach klasztoru (jest widoczna od ul. Dolnej Panny Marii). Dopiero podniesienie wody na wyższy poziom umożliwiło doprowadzenie jej rurami do miasta w murach, klasztorów i browarów.

Na potrzeby mieszkańców urządzono m.in. zbiorcze punkty czerpania wody, zwane rząpami. Obecnie zabytki wodociągowe prezentowane są w Stacji Centralnej Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji (przy al. Piłsudskiego 15) oraz w Muzeum Historii Miasta Lublina.

Wieża Wodna w linii murów obronnych klasztoru pobrygidzkiego (ST)

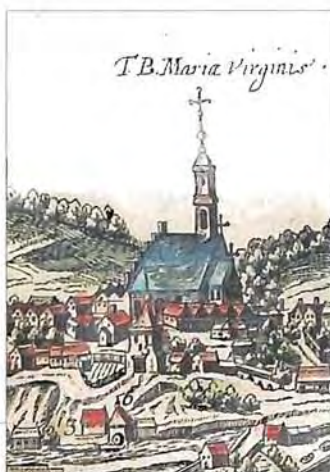
Rura wodociągowa eksponowana w Stacji Centralnej MPWiK (MZ)

LUBLIN - PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP Zwycięskiej i klasztor Zakonu św. Brygidy

Wymienione obiekty sakralne znajdowały się bezpośrednio przy trakcie krakowskim (ul. Narutowicza 6, 8, 10). Na przelomie XIV i XV w. stała tu drewniana kaplica pw. Najświętszej Maryi Panny, występująca w źródłach również pw. św. Barbary i św. Zofii. Natomiast kościół pw. Wniebowzięcia NMP Zwycięskiej (obecnie rektoralny) i klasztor Zakonu Najświętszego Zbawiciela, inaczej św. Brygidy (obecnie Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej) ufundował król Władysław Jagiełło w latach 1412-1426, jako wotum za zwycięstwo grunwaldzkie. W klasztorze, oprócz sióstr, do XVI w. przebywali również zakonnicy.

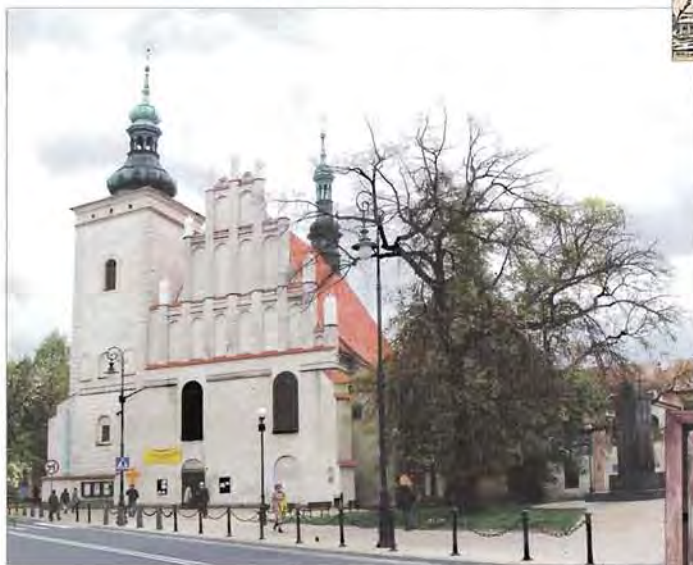
Świątynia otrzymała bardzo efektowny wystrój. Już w drugiej połowie XV w. ozdobiono ją freskami przedsta-

*Kościół pw. Wniebowzięcia
NMP Zwycięskiej i klasztor Zakonu
św. Brygidy według A. Hogenberga*

*Zespół pobrygidkowski, z siedzibą
Lubelskiej Szkoły Wyższej
im. Króla W. Jagiełły (ST)*

*Obraz św. Brygidy, część dawnego
tryptyku ołtarza głównego (ST)*

wiającymi przejazd króla i rycerzy na tle miasta (częściowo zachowane). Ołtarz główny miał formę tryptyku, w którego skład wchodził obraz św. Brygidy, mistyczki i założycielki zakonu (uczczonej przez Jagiełłę fundacją klasztorną, gdyż przepowiedziała zwycięstwo nad krzyżakami). W posiadaniu sióstr były m.in. Rury brygidkowskie, przez które przechodził wodociąg miejski, za co domagały się one odszkodowania. Była to jedna z jurydyk, powstałych na obszarze miasta.

LUBLIN - PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

Kościół pw. Nawrócenia św. Pawła i klasztor Bernardynów

*Kościół pw. Nawrócenia św. Pawła
i klasztor Bernardynów
według A. Hogenberga*

W pobliżu traktu, który na tym odcinku nosił miano ulicy Panny Marii (obecnie ul. Narutowicza), stał kościół pw. Nawrócenia św. Pawła (dziś parafialny, przy ul. Bernardyńskiej 5) i przyległy do niego klasztor Bernardynów. W Polsce nazywano tak franciszkanów obserwantów. Zakonnicy przybyli do Lublina w 1459 r. Z funduszy zebranych przez mieszczan wzniesli najpierw obiekty drewniane, następnie po uzyskaniu zgody Kazimierza Jagiellończyka gmachy murowane. W obronie przed Tatarami zespół kościelno-klasztorny, obejmujący również cmentarz, otoczyli odrębnym murem.

Kościół wielokrotnie ulegał pożarom, ale konsekwentnie go odbudowywano. 29 czerwca 1569 r. nabożeństwo dziękczynne za doprowadzenie do końca rokowań unijnych, odprawiano z udziałem króla jeszcze w świątyni gotyckiej. Jednakże po pożarze na przełomie XVI i XVII w. przebudowano ją w stylu renesansu lubelskiego, dzięki czemu uzyskala wspaniałe sztukaterie. Posiadała już wówczas kilka kaplic (teraz tylko dawną kaplicę św. Antoniego). Zachowała się część wyposażenia kościoła z tego okresu: krzyż, kropielnica, nagrobek rycerza, płyty nagrobne. Upamiętniono w nim m.in. lekarza królewskiego - Wojciecha Oczkę (epitafium z kłęczącą postacią).

*Późnorenesansowe sztukaterie
w kościele pw. Nawrócenia
św. Pawła (ST)*

Zespół pobernardynijski (ST)

LUBLIN - PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

Dwory Sobieskich i Firlejów

Dwór Sobieskich według A. Hogenberga

W miejscu nieco dalej odsuniętym od traktu, nazywanym Żmigrodem, w połowie XVI wieku stanął okazały dwór Sobieskich. W końcu stulecia należał on do Marka Sobieskiego, kasztelana i wojewody lubelskiego. Widok Lublina według Hogenberga wraz z zamieszczonym do niego opisem świadczą, iż dwór miał kształt rozbudowanej wieży mieszkalnej. Wzniesiono go na ekspozycyjnym miejscu, z wielką starannością oraz nie małym kosztem, dlatego stanowił ozdobę

Lublina (w zmienionej formie przetrwał do dziś przy ul. Bernardyńskiej 13). Powstała na Żmigrodzie Jurydykę nazywano Gorajszczyzną.

W XVI w. również Mikołaj Firlej wznosił dwór na przedmieściu Lublina (obecnie gmach Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej przy pl. Litewskim 3). Była to jedna z licznych rezydencji Firlejów, rozsianych po Województwie Lubelskim. Miała ona cechy budowli renesansowych. Podobno podczas sejmu unijnego gościł w niej Zygmunt August.

Dawny dwór Sobieskich, stan po wielokrotnej przebudowie (ST)

Według opinii króla ród Firlejów zaliczał się do najznakomitszych w Rzeczypospolitej. W końcowych latach jego panowania w Lublinie było około 20 dworów, zaś na początku XVII wieku ich liczba wzrosła do ponad 60 (wpływ m.in. ulokowania tutaj Trybunału Koronnego).

Dawny dwór Firlejów, obecnie gmach Wydziału Politologii UMCS (ST)

LUBLIN - PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

Obelisk Unii Lubelskiej

Dauny obelisk Unii Lubelskiej, na obrazie w Muzeum Historii Miasta Lublina (PM)

W pobliżu dworu Firlejów, zapewne jeszcze za życia Zygmunta Augusta, stanął obelisk upamiętniający unię polsko-litewską zawartą w Lublinie 1 lipca 1569 r. W jej efekcie powstała rozległa Rzeczpospolita, obejmująca terytorium dwóch państw, które od 1386 r. miały wspólnego władcę. Pierwotny obelisk przypominał o początkach unii, dzięki rzeźbom przedstawiającym Władysława Jagiellę i Jadwigę (utrwalony na obrazie wystawionym w Muzeum Historii Miasta Lublina). W pierwszej połowie XIX w. obelisk ten uległ zniszczeniu. Wówczas do jego tradycji nawiązał pomnik Unii Lubelskiej, stojący do dziś. Tym razem para królewska została przedstawiona na płaskorzeźbie w symbolicznym uścisku dłoni.

Uczestnicy sejmu unijnego mieli świadomość, iż są świadkami przełomowego wydarzenia. Potwierdzają to pamiątkowe napisy wydrapane przez nich w kaplicy zamkowej. Pamięć o nim utrwalona została również w postaci nazwy placu, na którym stoi pomnik (plac Litewski, pierwotnie plac Musztry). Przywołuje ona na myśl Litwinów przybyłych na sejm. Podobno w tym miejscu rozbili obóz. W pobliżu znajdowały się wały wzmacniające obronność miasta, usypane na linii opartej o krawędzie dolin rzecznych Czechówki i Bystrzycy. Wzmianki źródłowe potwierdzają ich istnienie od 1560 r.

Pomnik Unii Lubelskiej z lat 20. XIX w. (ST)

Symboliczna płaskorzeźba na pomniku Unii Lubelskiej (ST)

LUBLIN - PRZEDMIEŚCIE KRAKOWSKIE

Kościół pw. Ducha Świętego i szpital

*Kościół pw. Ducha Świętego
i szpital według A. Hogenberga*

Przedmieście Krakowskie, przez które przebiegał trakt wiodący ze stolicy Polski na Litwę, tętniło intensywnym życiem. Zgodnie z ówczesną praktyką działały tu warsztaty rzemieślnicze (np. garncarski, odkryty na terenie Poczty Głównej w 2005 r.). Wznoszono też domy mieszkalne z drewna (jeden z nich, usytuowany na początku obecnej ul. Krakowskie Przedmieście, był własnością Mikołaja Reja), jak i nieliczne kamienice. Również handel wyprowadzano coraz śmielej poza mury miejskie, o czym świadczy chociażby lokalizacja Stodoły Solnej. W drugiej połowie XVI w. niedaleko Bramy Krakowskiej powstało nawet targowisko, nazwane Nowym Rynkiem.

Jednakże znacznie wcześniej, bo od XIV w. funkcjonował tu szpital, czyli przytułek dla osób starszych i chorych. Na ich potrzeby najpóźniej na początku XV w. wzniesiono kościół pw. Ducha Świętego (obecnie rektoralny, przy ul. Krakowskie

XVII w. wielokrotnie niszczyły pożary. Na początku XVII w. opiekę nad nim przejęli czasowo karmelici bosci.

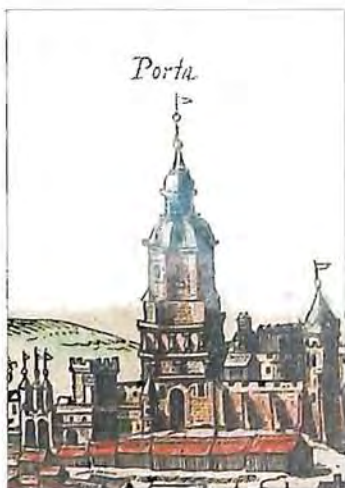
*Obraz Matki Bożej Dobrej Rady,
zwanej Świętochwałką (MKO)*

Kościół pw. Ducha Świętego, stan współczesny (ST)

LUBLIN - MIASTO W MURACH

Brama Krakowska

Brama Krakowska według A. Hogenberga

cze oznajmiali stąd godziny. Również ganek służył muzykantom. Obecnie w Bramie Krakowskiej mieści się Muzeum Historii Miasta Lublina (pl. Łokietka 3), z cennymi ekspozycjami i punktem widokowym na piątym piętrze.

Płomba kupiecka ze zbiorów Muzeum Historii Miasta Lublina (PM)

Od strony Przedmieścia Krakowskiego usytuowany był główny wjazd do miasta w murach, czyli tej części Lublina, która znalazła się w obrębie pierścienia obronnego. Ze względu na strategiczne znaczenie miejsce to zostało szczególnie ufortyfikowane. Obronę przez najeźdźcami stanowiła sucha fosa, nad którą przerzucano zwodzony most, a także Brama Krakowska, zaopatrzona w bronę. W linii murów miejskich, od czasów Kazimierza Wielkiego wielokrotnie wzmocnianych, znajdowały się także: Baszta Półokrągła, baszta przy farze, Brama Grodzka, Baszta Okrągła itd.

Najbardziej wyeksponowana Brama Krakowska, zwana też Wyższą, stanowiła najważniejszy punkt obrony miasta. Dlatego wielokrotnie była podwyższana i otrzymała przedbramie. Z czasem jednak zaczęła tracić pierwotne funkcje na rzecz zewnętrznych linii obronnych. Służyła jako mieszkanie dla obsługi i urządzono w niej katuszę. Na wieży znajdował się zegar i dzwon, a tręba-

Brama Krakowska, stan współczesny (ST)

LUBLIN - POZA MURAMI MIASTA

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelisty i kolegium Jezuitów

Zespół kościelno-klasztorny Jezuitów
według A. Hogenberga

Bezpieczeństwo osiągnięte za ostatnich Jagiellonów sprawiło, że zaczęto przekraczać granice nienaruszalnego wcześniej pierścienia obronnego miasta. W 1585 r. jezuiti wyjednali u Stefana Batorego, a w 1611 r. u Zygmunta III Wazy, zezwolenie na budowę zespołu kościelno-klasztornego poza murami (ul. Królewska 10). Inicjatywę sprowadzenia na Ziemię Lubelską jezuitów, podjętą przez Bernarda Maciejewskiego i Mikołaja Zebrzydowskiego, poparł ks. Piotr Skarga. Rektor uczelni wileńskiej na miejsce fundacji, zamiast proponowanego Chodla, wybrał Lublin. Zadanie otwarcia nowego domu przełożeni zakonnicy powierzyli ks. Stanisławowi Warzewickiemu.

Na potrzeby fundacji dokonano niwelacji terenu na obecnym placu Katedralnym oraz ulicy Królewskiej. Postawiono tymczasową kaplicę i rozpoczęto wznoszenie docelowego kościoła, jednej z pierwszych w Polsce budowli barokowych. Zaprojektował go architekt zakonny Jan Maria Bernardoni, wspomagany przez współbrata Józefa Briccio. W 1604 r. konsekracji świątyni pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty dokonał Bernard Maciejowski, wówczas już biskup krakowski (prace przy niej jeszcze trwały). Pierwotne mury obecnej archikatedry można obejrzeć w kryptach. Natomiast wśród wyposażenia odnajdziemy starsze od niej zabytki, pochodzące z lubelskiej fary. Również zakrystię i skarbiec przeznaczono na ekspozycję zabytków sztuki sakralnej.

Chrzcielnica pochodząca z fary (ST)

Zespół jezuitowski: archikatedra,
Wieża Trynitarzka - Muzeum Archidiecezjalne
Sztuki Religijnej, Archiwum Państwowe (ST)

LUBLIN - POZA MURAMI MIASTA

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelisty i kolegium Jezuitów

*Umowa miasta z rurmistrzem Janem i Łukaszem
Cziriskę, na wykonanie wodociągów z 1506 r. (ST)*

*Przywilej Kazimierza Jagiellończyka
na cztery jarmarki z 1448 r.*

Klasztor oraz szkoła jezuicka początkowo mieściły się w kamienicach przy murze miejskim. O tym, że czasy były wówczas burzliwe świadczy fakt, iż jezuita otrzymali kamienicę Tęczynskich, w której znajdował się wcześniej zbor i szkoła ariańska.

Na początku XVII w. przystąpili do budowy bardziej przestronnego gmachu szkolnego. Obecnie mieści się w nim Archiwum Państwowe (ul. Jezuicka 13). Natomiast obok, w Wieży Trynitarzkiej (ul. Królewska 10) - wzniesionej nad bramą w linii murów miejskich - znajduje się ekspozycja Muzeum Archidiecezjalnego Sztuki Religijnej oraz wspaniały punkt widokowy.

Zbiory Archiwum Państwowego wymagają oddzielnego potraktowania. Najstarszy jest dokument księcia Władysława Łokietka, wystawiony wójtowi Maciejowi z Opatowca w 1317 r. Przechowywane są tu również przywileje: wielkiego księcia litewskiego Jagielly i jego brata Skirgielly dla kupców lubelskich na wolny wjazd na Litwę z 1383 r., Władysława Jagielly - już jako króla polskiego - dotyczący prawa składu dla Lublina z 1392 r., a także Kazimierza Jagiellończyka z 1448 r. na cztery jarmarki w Lublinie.

Jest też umowa na wykonanie wodociągu miejskiego z 1506 r. i inne cenne archiwalia.

*Widok z Wieży Trynitarzkiej
na Rynek (ST)*

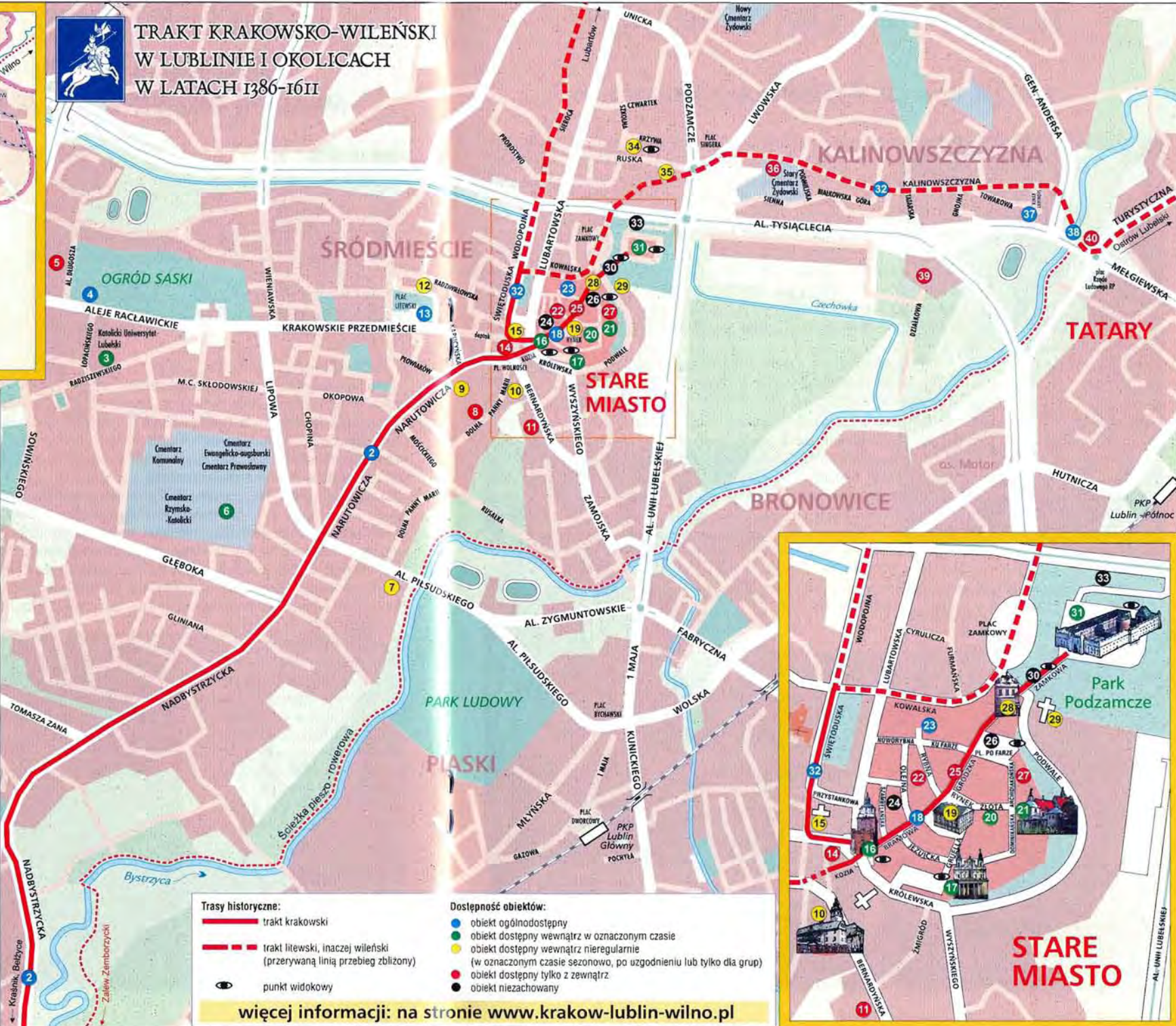

TRAKT KRAKOWSKO-WILEŃSKI W LUBLINIE I OKOLICACH W LATACH 1386-1611

1. Kościół pw. św. Marcina
2. Trakt krakowski: ul. Krężnicka - ul. Janowska - ul. Nadbystrzycka - ul. Narutowicza - pl. Wolności - ul. Kozia
3. Kościół pw. Świętego Krzyża, ob. kościoła Akademicki KUL JP II
4. Kapliczka, tzw. Boża Męka
5. Dawna szubienica
6. Mogiła z pochówkami farnymi na cmentarzu przy ul. Lipowej
7. Wystawa wodociągowa w Stacji Centralnej MPWiK
8. Wieża Wodna
9. Kościół pw. Wniebowzięcia NMP i d. klasztor Zakonu św. Brygidy
10. Kościół pw. Nawrócenia św. Pawła i d. klasztor Bernardynów
11. Dawny dwór Sobieskich
12. Dawny dwór Firlejów, obecnie Wydział Politologii UMCS
13. Obelisk, obecnie pomnik Unii Lubelskiej
14. Kamienice przy ul. Krakowskie Przedmieście
15. Kościół pw. Ducha Świętego i dawny szpital
16. Brama Krakowska - Muzeum Historii Miasta Lublina
17. Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty i dawne kolegium Jezuitów - Archiwum Państwowe, Muzeum Archidiecezjalne Sztuki Religijnej
18. Trakt: ul. Krakowska, obecnie ul. Bramowa
19. Rynek, m.in.: Ratusz-Trybunał Koronny i kamienica Rynek 8
20. Kamienice przy ul. Złotej - pod nr 3 Muzeum Literackie im. J. Czechowicza
21. Kościół pw. św. Stanisława i klasztor Dominikanów
22. Kamienice przy ul. Rybnej
23. Rynek Rybny
24. Mennica przy ul. Olejnej 6, obecnie plac
25. Trakt: ul. Grodzka i kamienice
26. Zespół kościelny fary pw. św. Michała - obecnie pl. Po Farze, plebania i mansjonaria
27. Kamienice przy ul. Archidiakańskiej - pod nr 5 Mały Ratusz
28. Brama Grodzka, wystawa w Ośrodku Brama Grodzka - Teatr NN
29. Kościół pw. św. Wojciecha i dawny szpital św. Łazarza
30. Most na trakcie, obecnie ul. Zamkowa
31. Zamek, kaplica Trójcy Świętej, donżon - Muzeum Lubelskie na Zamku
32. Trakt litewski, inaczej wileński: ul. Krakowskie Przedmieście - ul. Świętoduska - przez Podzamcze - dawna ul. Ruska - ku przeprawie przez Bystrycę
33. Zespół synagogałny, obecnie pamiątkowe tablice
34. Kościół pw. św. Mikołaja
35. Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego
36. Stary Kirkut
37. Słomiany Rynek
38. Przeprawa przez Bystrycę, obecnie most
39. Dawny młyn papierny
40. Dawna karczma Budzyń

Trasy historyczne:

- trakt krakowski
- - - trakt litewski, inaczej wileński (przerwaną linią przebieg zbliżony)
- punkt widokowy

Dostępność obiektów:

- obiekt ogólnodostępny
- obiekt dostępny wewnątrz w oznaczonym czasie
- obiekt dostępny wewnątrz nieregularnie (w oznaczonym czasie sezonowo, po uzgodnieniu lub tylko dla grup)
- obiekt dostępny tylko z zewnątrz
- obiekt niezachowany

więcej informacji: na stronie www.krakow-lublin-wilno.pl

LUBLIN - MIASTO W MURACH

Rynek

Ratusz - Trybunał Koronny według A. Hogenberga

Do Rynku prowadziła ulica Krakowska, zwana obecnie Bramową. Usytuowane wokół niego drewniane domy zastąpiono z czasem kamienicami. Na środku stanął Ratusz, wzmiankowany w 1419 roku, w którym urzędował wójt i rada miejska (Rynek 1, obecnie Urząd Stanu Cywilnego). Później pierwszeństwo miał Trybunał Koronny, czyli najwyższy sąd dla szlachty i duchowieństwa, ustanowiony w 1578 r. przez Stefana Batorego. W Lublinie rozstrzygano sprawy z obszaru Małopolski i Rusi Czerwonej, a od 1590 r. także województw: wolyńskiego, braclawskiego i kijowskiego. Gotycki gmach był już po renesansowej przebudowie, a także odbudowie po pożarze miasta w 1575 r. Jego ozdobą była wieża z zegarem.

Rynek stanowił dla miasta nie tylko centrum osadnicze i administracyjne, ale również handlowe. Stąd smatruż (kramnica, którą dobudowano do ratusza) oraz kramy i jatki. Dzięki przywilejom

królewskim na: prawo składu, jarmark (1392 r.), cztery jarmarki (1448 r.) i innym, mieszczenie lubelscy czerpali wielkie korzyści z międzynarodowego handlu. Świadectwem tego jest wystrój kamienic: Lubomelskich, z polichromiami na kilku kondygnacjach (Rynek 8) i Konopniców, prowadzących interesy z Krakowem i Wilnem, z późnorenesansową dekoracją rzeźbiarską (Rynek 12).

Warto obejrzeć również zabytkowe piwnice, z których część włączona została do podziemnej trasy turystycznej.

Kamienica Konopniców (ST)

Ratusz - Trybunał Koronny, stan współczesny (ST)

LUBLIN - MIASTO W MURACH

Staromiejskie ulice i Rynek Rybny

Zabudowa miasta w murach koncentrowała się również przy ulicach wychodzących z Rynku. Oprócz wspomnianej już ulicy Krakowskiej, czyli Bramowej, główną oś komunikacyjną stanowiła ulica Grodzka, znajdująca się na jej przedłużeniu. Prostopadle do niej usytuowana była ulica Złota. Po kilku wiekach jedną z zabytkowych kamienic zaadaptowano na siedzibę Muzeum Literackiego im. J. Czechowicza (ul. Złota 3). Placówka ta specjalizuje się w gromadzeniu i udostępnianiu zbiorów dotyczących pisarzy związanych z Lubelszczyzną. Nieco dalej znajdowała się ulica Archidiakońska, z kamienicą zwaną - ze względu na funkcję pełnioną podczas sesji trybunałskich - Małym Ratuszem (ul. Archidiakońska 5).

Po przeciwnej stronie ulicy Złotej wychodziła z Rynku ulica Rybna. Na jej zamknięciu funkcjonował Rynek Rybny, przeznaczony zgodnie z nazwą na handel rybami. Stanowiły one istotny składnik kuchni naszych przodków, co wiązało się m.in. z długimi okresami postu. Na uwagę zasługuje ponadto ulica Olejna, zwana niegdyś Różaną, a także Menniczą, od mennicy funkcjonującej tu w czasach Zygmunta III Wazy (w dawnej kamienicy przy ul. Olejnej 6). W latach 1595-1601 w Lublinie bito sztuki, trojaki i grosze. Kolekcjonerzy doliczyli się kilkuset odmian tych monet.

Rynek Rybny (ST)

Kamienica przy ul. Złotej 3, siedziba Muzeum Literackiego im. J. Czechowicza (ST)

Kamienica przy ul. Archidiakońskiej, zwana Małym Ratuszem (MZ)

LUBLIN - MIASTO W MURACH

Kościół pw. św. Stanisława i klasztor Dominikanów

Ulica Złota prowadzi do zespołu kościelno-klasztornego Dominikanów (ul. Złota 9), którego początki sięgają XIII w. Murowany kształt uzyskał on dzięki fundacji Kazimierza Wielkiego. Kościół pw. św. Stanisława bm, początkowo gotycki, po wielkim pożarze miasta w 1575 r. otrzymał wystrój renesansowy. Korzenie gotyckie ma również wolno stojąca budowla z salą jednosłupową (zwaną Salą Unii Lubelskiej), wchłonięta później przez rozbudowujący się klasztor. Dominikanie uczynili go miejscem modlitwy i studiów, a także przygotowania kandydatów do życia konsekrowanego. Posiadali wyjątkowo bogatą bibliotekę.

Kościół Dominikanów zasłynął przed wiekami jako sanktuarium relikwii Krzyża Świętego. Bracia kaznodziejcy szerzyli również kult maryjny, o czym świadczy m.in. późnogotycki obraz Matki Bożej z owocem. Ich świątynia stała się miejscem spoczynku biskupa Andrzeja (któremu część historyków przypisuje przywiezienie relikwii Krzyża Świętego do Lublina), a także Mikołaja i Piotra Firlejów (dostojników sprawujących liczne funkcje państwowe). O randze kościoła dominikańskiego świadczy również jego wybór w 1569 r., przez króla Zygmunta Augusta, na nabożeństwo dziękczynne po zawarciu unii polsko-litewskiej.

Zespół kościelno-klasztorny
Dominikanów według
A. Hogenberga

Kościół klasztorny Dominikanów (ST)

Nagrobki Mikołaja i Piotra Firlejów,
obecnie w kaplicy Firlejów (ST)

LUBLIN - MIASTO W MURACH

Kościół farny pw. św. Michała

*Kościół farny
pw. św. Michała
według A. Hogenberga*

*Plac Po Farze,
miejsce po świątyni parafialnej
i dawna plebania (ST)*

*Panorama z placu Po Farze
na dawny trakt litewski (ST)*

Przy ul. Grodzkiej znajdował się kościół parafialny, którego powstanie tradycja wiąże z cudowną ingerencją św. Michała Archanioła (obecnie plac Po Farze). Rezydował przy nim archidiakon i pleban. Rzut świątyni wskazuje, iż była to budowla jednonawowa z prezbiterium, sukcesywnie otaczana kaplicami. Posiadała wysoką wieżę z zegarem, widoczną z odległości kilku mil. Obok znajdował się przykościelny cmentarz (szczątki zmarłych spoczęły ostatecznie w mogile na cmentarzu przy ul. Lipowej). Inne obiekty w zespole to: plebania (ul. Grodzka 11, obecnie Młodzieżowy Dom Kultury) oraz dom mansonarzy, później wikariuszy (ul. Archidiakońska 9).

Przed kilku wiekami fara była jedyną świątynią parafialną w mieście, dlatego mieszczanie szczególnie dbali o jej wyposażenie. Zaliczała się do niego brązowa chrzcielnica z XV w. (przechowywana obecnie w archikatedrze). Przy świątyni skupiały się rozmaite bractwa i cechy. Działała również szkoła parafialna.

Okolo połowy XVI w. utworzono nawet jurydykę farną. Natomiast w latach 1574-75 decyzją biskupa Franciszka Krasieńskiego powołano kapitułę kolegiacką.

Świątynia znajdowała się w pobliżu murów miejskich na skarpie, skąd rozciąga się wspaniała panorama wzgórze zamkowego oraz dawnego traktu litewskiego.

LUBLIN - MIASTO W MURACH

Brama Grodzka

Do komunikacji miasta w murach z sąsiednim wzgórzem zamkowym służyła Brama Grodzka, zwana też Niższą. Przed kilku wiekami była ona podobna do Bramy Krakowskiej (inaczej niż jest to obecnie). Posiadała m.in. przedbramie, wykorzystywane do podnoszenia zwodzonego mostu. W 1576 r. Stefan Batory zezwolił na pobieranie opłat od podróżnych przejeżdżających przez bramę, co wiązało się z zatrudnieniem wrotnego. Pod koniec XVI w. utraciła ona cechy gotyckie na skutek przebudowy. Na początku następnego stulecia wody opadowe spowodowały jej częściowe zawalenie, ale została odbudowana.

W Ośrodku Brama Grodzka - Teatr NN (ul. Grodzka 36/21), który zgodnie z nazwą mieści się w zabytkowej bramie, obejrzeć można multimedialną wystawę pt. "Portret miejsca". Przypomina ona o lubelskiej społeczności żydowskiej, która jeszcze w okresie międzywojennym przeważała na Starym Mieście i Podzamczu. Na wystawie prezentowane są m.in. archiwalne zdjęcia, plan oraz makieta przedwojennego Lublina. Umożliwiają one zapoznanie się z dawnym układem komunikacyjnym, a także z nieistniejącymi już dziś obiektami, m.in. zespołem synagogałnym, który znajdował się w pobliżu Zamku.

Brama Grodzka oraz zespół kościoła pw. św. Wojciecha i szpitala św. Łazarza według A. Hogenberga

Makieta przedwojennego Lublina w Ośrodku Brama Grodzka - Teatr NN (MKU)

Brama Grodzka, stan współczesny (ST)

LUBLIN - PODZAMCZE

Kościół pw. św. Wojciecha i szpital św. Łazarza

U stóp wzgórza staromiejskiego, w pobliżu Bramy Grodzkiej, wzniesiono drugi w Lublinie zespół kościelno-szpitalny (ul. Podwałe 15). W końcu XVI w. powstały obiekty drewniane, a już na początku XVII w. przystąpiono do budowy murowanych. Dzieła tego podjęło się stowarzyszenie dobroczynne, powstałe dzięki połączeniu Bractwa Miłosierdzia z Bractwem św. Łazarza. Obie instytucje rozwinęły działalność z inicjatywy ks. Piotra Skargi. Fundatorem i opiekunem szpitala św. Łazarza (obecnie Archidiecezjalny Dom Rekolekcyjny) był Mikołaj Zebrzydowski.

W kościele pw. św. Wojciecha (dziś rektoralnym) na szczególną uwagę zasługują trzy późnorenesansowe ołtarze, przeniesione z kaplicy zamkowej. W ołtarzu głównym zachował się obraz, ukazujący koronację Najświętszej Maryi Panny, wykonany przez Stanisława Janowieckiego w 1611 r. Natomiast w jednym z ołtarzy bocznych umieszczono obraz św. Antoniego z XVI w.

Z kościoła na Podwału już bardzo blisko do wzgórza zamkowego. Dawniej odległość tę pokonywano korzystając ze zwodzonego mostu. Obecnie przechodzi się w to miejsce ulicą Zamkową, zbudowaną na nasypie. Spacerując nią zwrócić uwagę na niepowtarzalny widok miasta w murach.

Dawny zespół kościelno-szpitalny, obecnie Archidiecezjalny Dom Rekolekcyjny (ST)

Ołtarz boczny z kaplicy zamkowej, z obrazem św. Antoniego (ST)

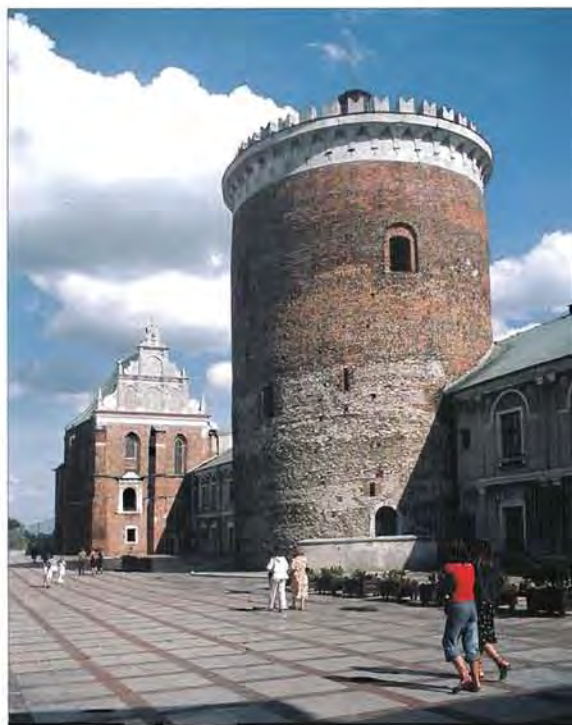
LUBLIN - ZAMEK

Zamek, kaplica Trójcy Świętej i donżon

Lubelski Zamek według A. Hogenberga

Donżon i kaplica zamkowa pw. Trójcy Świętej (ST)

Również wzgórze zamkowe umocnione zostało pierścieniem murów obronnych, których reliktem jest tzw. Baszta Żydowska. Mijając strzeżony budynek bramny goście zamkowi wkraczali na dziedziniec. Na funkcje administracyjne przeznaczony był niezachowany gotycko-renesansowy obiekt zamkowy, służący również do celów mieszkalnych. Jego przebudowę w stylu renesansu zapoczątkował Zygmunt Stary. Na pierwszym piętrze mieścił się urząd starosty i sąd ziemski, natomiast drugie zarezerwowane było dla króla. 1 lipca 1569 r. w Zamku nastąpiło zawarcie unii polsko-litewskiej.

Do dziś zachowała się natomiast wspaniała kaplica pw. Trójcy Świętej, włączona do systemu obronnego wzgórza zamkowego. Spotykają się w niej dwie wielkie, europejskie tradycje kulturowe: zachodnia - reprezentowana przez gotycką architekturę oraz wschodnia - do której należą freski bizantyńskoruskie ukończone w 1418 r. Malowidła o tematyce religijnej wykonano na życzenie Władysława Jagiełły, zamiłowanego w sztuce prawosławia. Na dziedzińcu znajdowały się ponadto: mansjonaria, donżon (wówczas więzienie), a także studnia. Zamek posiadał również wodociąg.

Freski bizantyńsko-ruskie
we wnętrzu kaplicy Trójcy Świętej (PM)

LUBLIN - ZAMEK

Zamek, kaplica Trójcy Świętej i donżon

Obraz Jana Matejki pt. "Unia Lubelska", depozyt Muzeum Narodowego w Warszawie (PM)

Lubelski Zamek odegrał wielką rolę w dziejach Polski, a nawet Europy. Dość przypomnieć wybór Jagiellę na "opiekuna Królestwa Polskiego" 2 lutego 1386 r., pobyt w latach 1473-1476 słynnego kronikarza Jana Długosza jako wychowawcy synów Kazimierza Jagiellończyka oraz sejm zwołany przez Zygmunta Augusta, którego zwieńczeniem było utworzenie przez Polskę i Litwę w 1569 r. wspólnej Rzeczypospolitej. Osobliwym upamiętnieniem tego wydarzenia są napisy w kaplicy zamkowej, wydrapane przez jego uczestników. Uwiecznił je także Jan Matejko na monumentalnym obrazie pt. "Unia Lubelska", eksponowanym w Muzeum Lubelskim na Zamku (ul. Zamkowa 9).

Miecze na wystawie militariów
w Muzeum Lubelskim na Zamku (PM)

Do odczytania panoramy kulturowej historycznego traktu, oprócz galerii malarstwa polskiego XVII-XIX w., pomocne będą również inne wystawy miejscowego muzeum: archeologiczna (w zbiorach działu znajdują się zabytki ruchome odnalezione na wzgórzu zamkowym), numizmatyczna i medalierska (duża kolekcja monet, m.in. półgrosz koronny Władysława Jagiellę znaleziony w kaplicy zamkowej oraz medale ostatnich Jagiellonów i pierwszych królów elekcyjnych), a także militariów (m.in. miecze). Natomiast na dziedzińcu obejrzeć można panoramę rozciągającą się w kierunku traktu litewskiego.

Półgrosz koronny
Władysława Jagiellę
ze zbiorów
Muzeum Lubelskiego
na Zamku (PM)

LUBLIN - PODZAMCZE

Zespół synagogałny

Zespół synagogałny przy ul. Jatecznej w okresie międzywojennym

Bima synagogi Maharszala w okresie międzywojennym

Tablica upamiętniająca synagogę Maharszala (ST)

Z Zamku istniał zapewne bezpośredni wyjazd na trakt litewski. Natomiast podróżni, którzy do Wilna udawali się z miasta w murach, korzystali z Bramy Krakowskiej, a następnie ul. Świętoduskiej. Dalej trakt litewski przebiegał przez dzielnicę żydowską na Podzamczu. Już w 1474 r. dzięki przywilejowi Kazimierza Jagiellończyka w Lublinie osiedlił się Jakub z Trydentu. Miejscowa gmina żydowska zyskała z czasem wielką rangę, skoro obradował tu Sejm Czterech Ziem, ustanowiony w 1580 r. przez Stefana Batorego. Natomiast zamieszkanie i handel Żydów w obrębie murów miejskich ograniczał zakaz "De non tolerandis Judaeis".

Główną ulicą Podzamcza była ulica Żydowska (późniejsza Szeroka). Jednakże największy zespół synagogałny wzniesiono dzięki przywilejowi Zygmunta Augusta przy pobliskiej ulicy Jatecznej (upamiętniony tablicami). Obejmował on m.in.: Wielką Synagogę - zwaną Maharszala (od przydomka Salomona Lurii, rabina i rektora jesziwy), Małą Synagogę - zwaną Maharama (na cześć rabina Majera ben Gidali), jesziwę (wyższą uczelnię żydowską) i szpital.

Z drugiej strony Zamku utworzono jurydykę, która stanowiła własność królewską. W 1595 r. uzyskała ona status samodzielnego miasta, zwanego Podzamczem.

LUBLIN - CZWARTEK

Kościół pw. św. Mikołaja

Za rzeką Czechówką rozpoznawalny punkt w dawnej panoramie miasta stanowił kościół pw. św. Mikołaja, usytuowany na wzgórzu Czwartek. Miejsce to było również, tak jak i obecnie, dobrym punktem widokowym na wzgórze staromiejskie oraz zamkowe. Tradycje pierwotnej świątyni, jednej z najstarszych w Lublinie, kontynuuje zabytkowy kościół murowany (ul. ks. Słowikowskiego 1). W XVI w. patronat nad świątynią należał do okolicznej szlachty, m.in. Konińskich, Maciejowskich, a następnie Zebrzydowskich. Skupiały się w niej niektóre cechy. Na przełomie XVI i XVII w. funkcjonowała również szkoła.

Kościół pw. św. Mikołaja, stan współczesny (ST)

W czasach Długosza dziecięcinę z Czwartku przekazywano do klasztoru Benedyktynów na Świętym Krzyżu, a także archidiakonowi i plebanowi lubelskiemu. Na tutejszym przedmieściu istniały m.in. folwarki kościoła pw. św. Mikołaja i brygidkowski. Zygmunt Stary ustanowił na Czwartku w początkach panowania jurydykę, wyjmując mieszkańców spod władzy miasta i przekazując pod zarząd miejscowego prebendarza (Probostwo I). Jej mieszkańcy uzyskali od króla w 1541 r. zwolnienie z opłat celnych, jakie wcześniej uzyskali mieszczaństwo lubelscy. Przywileje te potwierdził Zygmunt III Waza.

Kościół pw. św. Mikołaja według A. Hogenberga

Panorama ze wzgórza Czwartek (ST)

LUBLIN - PRZEDMIEŚCIE LWOWSKIE

Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego

Kolejnym obiektem przy traktacie litewskim, a zarazem ruskim (na tym odcinku miały wspólny przebieg) była świątynia wyznawców prawosławia. Pierwsze cerkwie, które Rusini wzniesli w Lublinie były drewniane, ale ulegały one pożarom. Najstarszym potwierdzeniem istnienia tutejszej świątyni prawosławnej jest wzmianka źródłowa z 1390 r., związana z zabójstwem kobiet, które ze wsi Kołechowice podążyły na święto do Lublina. Później zapisano intrygującą informację, iż w 1447 r. księżna kijowska Maria Iwanowna ufundowała cerkiew Spasa przy Słomianym Rynku.

Cerkiew prawosławna według A. Hogenberga

Późnorenesansowy ikonostas, którego część ikon pochodzi z XVI w. (ST)

Cerkiew pw. Przemienienia Pańskiego, stan współczesny (ST)

Ostatecznie na początku XVII w. rozpoczęto budowę murowanej cerkwi pw. Przemienienia Pańskiego (ul. Ruska 15), ale długo oczekiwano na jej poświęcenie. O starszych tradycjach społeczności prawosławnej przypominają ikony z XVI w., umieszczone w późnorenesansowym ikonostasie. W drugiej połowie tegoż stulecia przy cerkwi istniał monaster, zaś w jego końcu utworzono w Lublinie jedno z pierwszych w Polsce bractw cerkiewnych. Funkcjonowała również jurdyka cerkiewna (na Bazylianówce). Miejskowa parafia należała wówczas do prawosławnej diecezji chełmskiej (obecnie do lubelsko-chełmskiej).

LUBLIN - PRZEDMIEŚCIE LWOWSKIE

Stary Kirkut i Słomiany Rynek

W tej części Lublina trakt litewski przebiegał przez Przedmieście Lwowskie (obecna Kalinowszczyzna). Społeczność żydowska założyła przy nim kirkut, zwany dla odróżnienia od nowego - starym (przy ul. Siennej i ul. Kalinowszczyzna). Zachowała się macewa rabina Kopelmana z 1541 r. oraz inne nagrobki z XVI w., dlatego uważany jest za najstarszy cmentarz żydowski w Polsce. Pochowano na nim m.in. rabina Szaloma Szachnę (uczeń rabina Polaka z Krakowa, nadrabina Małopolski, założyciel pierwszej lubelskiej jesziwy, zmarły w 1558 r.) i wspomnianego już Salomona Lurie, zwanego Maharszalem (zmarł w 1573 r.).

W pobliżu kirkutu powstała jurydyka Białkowska Góra. Istniał też Słomiany Rynek, który w XVI w. pełnił funkcje handlowe. Później nazwę tę przejęła jurydyka, wzmiankowana po raz pierwszy w 1552 r. Rozrastała się ona dość szybko skoro na początku XVII w. było już tutaj duże osiedle. Do dziś zachował się plac, usytuowany we wschodniej części dawnej jurydyki. Stąd trakt wiódł już do przeprawy przez Bystrzycę, na której z czasem zbudowano most (obecnie most współczesny). W ten sposób zbliżyliśmy się do historycznej drogi wylotowej na Wilno.

Macewa Jakuba Kopelmana z 1541 r. (ST)

Inne nagrobki z XVI w. na Starym Kirkucie (ST)

Najstarsza część Starego Kirkutu (ST)

LUBLIN - TATARY - HAJDÓW

Młyn papierny i karczma Budzyń

Młyn papierny według A. Hogenberga

Dalej trakt wiódł przez Tatary. Początkowo było to przedmieście, a najpóźniej od 1461 r. wieś królewska. Być może zamieszkali tu jeńcy tatarscy, podarowani Jagiellom przez Witolda. Pod względem jurysdykcji kościelnej Tatary przynależały do parafii lubelskiej. We wsi funkcjonował folwark zamkowy, a także młyn papierny przy Wielkim Stawie Królewskim (obecnie zakład przemysłowy przy ul. Działkowej 45). Pierwszą papiernię wybudował Jan Feifer, za zgodą Zygmunta Starego z 1532 r. Dzięki przywilejowi Zygmunta Augusta z 1565 r. nowy młyn z muru i drewna, na miejscu pogorzeli, wystawił Tomasz Wąs. Czyszczył przekazywał na Zamek.

*Zakład przemysłowy,
kontynuujący tradycję młyna papiernego (MZ)*

Co najmniej od XVI w. na Tatarach istniała karczma Budzyń (przy ul. Turystycznej 2). Lustracja z 1565 r. wskazuje, iż sprzedawano w niej kazimierskie piwo. Znajdowała się ona bezpośrednio przy trakcie. Co więcej, zapewne przy niej, następowało rozwidlenie traktu litewskiego z traktem ruskim. Podróżni udający się do Wilna przejeżdżali następnie przez osadę zwaną Żydowskie, bądź Hajdów (druha nazwa funkcjonuje do dziś).

W granicach współczesnego miasta kończymy prezentację traktu, ale zachęcamy Państwa do odbycia pełnej podróży do przeszłości: z Krakowa przez Lublin do Wilna.

Kto chce jechać bezpośrednio z Polski na Litwę - omijając Białoruś - powinien kierować się na przejście graniczne w Ogrodnikach.

Obiekt na miejscu dawnej karczmy Budzyń (MZ)

Lublin - przyjazny turystom!

- ★ *bezpłatna informacja turystyczna*
- ★ *mapy, przewodniki, albumy*
- ★ *pamiątki regionalne, widokówki*
- ★ *autobusowe bilety komunikacji międzynarodowej*
- ★ *karta euro<26*

Lubelski Ośrodek Informacji Turystycznej
20-113 Lublin, ul. Jezuicka 1/3

e-mail: itlublin@onet.pl tel. (081) 53-244-12, tel./fax (081) 442-35-56

WYCIECZKI PO LUBLINIE I OKOLICY - DLA SZKÓŁ I ZAKŁADÓW PRACY

Realizowane kolejką turystyczną z trzema wagonikami (54 miejsca) oraz przewodnikiem. Trasy i czas wycieczek są uzgadniane ze zleceniodawcą. Program standardowy trwa od 4 do 8 godz.

Realizujemy również wycieczki kolejką z programem edukacyjnym w Parku Krajobrazowym Lasy Janowskie połączone z ogniskiem i pieczeniem kiełbasek.

Biurow Podróży i Turystyki
Almatur-Lublin Sp. z o.o.

Rezerwacja: 20-034 Lublin, ul. Langiewicza 10, tel. 81/ 53 35 455

e-mail: lublin@almatur.pl; www.almatur.lublin.pl

Hotel Europa***

- zabytkowy budynek w centrum miasta
- komfortowe, klimatyzowane pokoje
- doskonała kuchnia polska i międzynarodowa
- Restauracja Europa, Klub Nocny „BOHEMA”, Aperitif Bar
- sale konferencyjne i bankietowe
- zniżki dla grup zorganizowanych powyżej 20 osób
- zniżki na pobyty powyżej 3 dni
- parking strzeżony

ul. Krakowskie Przedmieście 29, 20-002 Lublin
tel. + 48 81/535 03 03, fax + 48 81/535 03 04
info@hoteleuropa.pl; www.hoteleuropa.pl

